

بررسی القاب امام زمان (عج) طبق آیات و روایات

مریم نجفی^۱

چکیده

شناخت امام زمان (عج) را باید یکی از ضروریات و از مهم ترین واجبات دینی دانست. به یقین، شناخت امام عصر (عج) که کلید همه معارف وحی است، با یادگیری نام‌ها و القاب و تاریخ ولادت و غیبت او حاصل نمی‌شود. باید در حکمت نام‌ها و نشان‌های او اندیشه کرد. یکی از زیباترین راه‌های شناخت ایشان تفکر و مطالعه در آیین نام‌ها و صفات می‌باشد. یکی از مسائلی که در شناخت هویت امام زمان (عج) نقش دارد اسم ایشان است. البته شناختی موثر است که سبب عمل و نزدیک‌تر شدن به امام زمان (عج) باشد. و این شناخت نیز، همراه با عمل صالح باشد. در کتاب «النجم الثاقب در احوال امام الحجه الغائب» ۱۸۲ نام، لقب و کنیه برای امام زمان ثبت شده است. این مقاله به صورت کتابخانه‌ای-تبیینی نگاشته شده و به چند مورد از القاب مشهور امام اشاره شده است. ایمان باید همراه با عمل صالح باشد، در نتیجه شناخت هم باید سبب عمل نیک شود تا موثر واقع شود.

کلیدواژگان: امام زمان (عج)، القاب، شناخت، نام، مهدویت.

^۱ طلبه سطح دو مدرسه علمیه امام جعفر صادق (علیه السلام) شهرستان بویین زهرا

مقدمه

یکی از ضروری ترین معارف دینی ما شناخت امام زمان (عج) است. این شناخت تا آنجا اهمیت دارد که شناخت خدا و دین و قرآن و انبیا و شناخت معارف الهی، همه وابسته به آن است. شناخت امام زمان (عج) برای هر فردی که به ایمان و دین عمیق خود اهمیت می‌دهد، بسیار مهم است. شناخت معرفت الهی که شرط قبولی اعمال بندگان خدا و پذیرش آن در پیشگاه خداوند، در گرو معرفت و شناخت ائمه، به ویژه امام زمان (عج) است. شناخت، زمینه ساز اعتقاد و ایمان و در نتیجه عمل و تعهد است. از بین موضوعات مهدوی، بررسی و تحلیل القاب حضرت مهدی (عج) که دربردارنده بیشتر معارف و موضوع های مهدویت می باشد، انتخاب شد، زیرا هر لقب بیانگر یک ویژگی از حضرت است.

ضرورت اعتقادی و اخلاقی و اجتماعی ایجاب می کند به مسئله بررسی شخصیت امام مهدی علیه السلام در آیات و روایات پرداخته شود. از جهت اعتقادی این ضرورت که با شناخت کاملی که مردم از امام به دست می آورند باورها و اعتقاداتشان اصلاح می شود و از جهت اخلاقی این ضرورت که با شناخت امام اخلاق مردم دست خوش تغییرات اساسی می شود و از جهت اجتماعی این ضرورت که مردم به رعایت مقررات اجتماعی مبادرت می ورزند.

شناخت القاب ائمه معصومین (علیهم السلام) یکی از راه های مهم آشنایی با ویژگی ها و فضایل آن حجت های الهی است. در این نوشتار سعی شده است تا با ارایه توضیحی کوتاه و مختصر در زمینه برخی از لقب های حضرت مهدی (علیه السلام) خوانندگان عزیز، بیش از پیش با ویژگی ها و اوصاف آن حضرت آشنا شوند.

با توجه به اهمیت و نقش مهدویت در جامعه بسیاری از پژوهشگران کتاب ها و مقالاتی را در این باب نوشته اند، از جمله درسنامه مهدویت از خدامراد سلیمانیان، کتاب ملکوت القاب مهدوی از عبدالحسین فخاری، بررسی القاب حضرت مهدی (علیه السلام) از رسول عربان، فرهنگ اسامی و القاب امام عصر (عج) از مجتبی جعفری حقیقی و... نگاشته است اما در این باره به صورت

مقاله بسیار کم کار شده است، مقاله حاضر به بررسی مهم ترین القاب حضرت مهدی عج با توجه به آیات و روایات پرداخته است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی لقب

لقب در معنای لغوی: بیانگر خصوصیت و ویژگی و صفتی ممدوح یا مذموم و مثبت در فرد است مثل صادق یا کاذب یا امین یا خائن.

لقب، در لغت عرب، به معنای صفتی از اوصاف انسان، به ستایش یا نکوهش او ناظر است که بدان شهرت یافته و با آن شناخته می شود. به عبارت دیگر، لقب، نام دوم انسان است که در آن، معنای مدح یا ذم منظور می باشد.^۱

لقب عبارتست از علمی که مشعر به مدح و یا ذم داشته باشد.

علمی که مشعر بمدح باشد مثل اینکه لقب شخص را حاتم گذارند تا بدینوسیله او را مورد مدح قرار داده و بفهماند که صفت جود در او است. و علمی که مشعر به ذم باشد نظیر اینکه لقب کسی را ابلیس گذارند.^۲

۲- اهمیت بررسی القاب

می توان گفت که همه مباحث مهدویت در این چهار موضوع خلاصه می شود: مهدی شناسی، مهدی باوری، مهدی یاوری و مهدی زیستی.

^۱ حسینی، معارف و معاریف، ص ۷۵۷

^۲ ذهنی تهرانی، المباحث النحویه شرح سیوطی، ص ۲۵۸

نخستین موضوع مهدی شناسی است. در لسان عرب برای شناخت اشخاص، اسم، لقب، کنیه داریم. در اهل بیت (علیهم السلام) اسم ایشان هم دارای معنا و مفهوم خاصی است همچون القابشان.

نام ایشان با نام های عموم متفاوت می باشد. اگر من را صدا می زنند، کاری به ویژگی های شخص ندارند. می گویند فلان شخص است. اما زمانی که نام حضرت را می بریم و می گوئیم هم نام پیغمبر (ص) می باشد؛ به این معنا است که تمام صفات و افعال و حرکات و سکناش مورد پسند و رضای خدا می باشد.^۱ از آنجایی که القای امام زمان عجل الله بالای صد لقب می باشد در این مقاله سعی بر این شده که به مشهورترین آنها پرداخته شود.

۳- القاب امام زمان (عج)

۳-۱- بقیه الله

در کافی از امام محمدباقر علیه السلام روایت شده است که فرمود: شعیف از کوهی که مشرف به اهل مدین بود بالا رفت و این در زمانی بود که دیگران درب شهر مدین را بسته بودند و به او اجازه ورود به بازار را نمی دادند. شعیب با فریاد بلند ندا داد ای مردم شهری که به خودشان ظلم می کنند من بقیه الله که خداوند می فرماید: بقیه الله خیر لکم ان کنتم مؤمنین و ما آنا علیکم بحفیظ.. در بین اهل این شهر پیرمردی بود که نزد آنها آمد و گفت: ای مردم به خدا قسم این شعیب پیغمبر خداست که شما را به سوی خود دعوت می نماید به خدا قسم اگر به سوی این مرد نروید و به سخنان او گوش ندهید از آسمان و زمین گرفتار عذاب خواهید شد.^۲

امام باقر علیه السلام همچنین در روایت دیگری فرمود: اولین جمله ای که حضرت مهدی علیه السلام هنگام ظهور بیان می کند آیه شریف بَقِیْتُ اللّٰهُ خَیْرٌ لَّکُمْ اِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِیْنَ^۳ می باشد

^۱ گنجی، نشانه هایی از امام زمان (عج)، ص ۲۲.

^۲ فیض کاشانی، تفسیر شریف صافی، ج ۳، ص ۹۳.

^۳ هود: آیه ۸۶

و سپس می فرماید: من بقیه الله و حجت و خلفه الهی بر شما هستم . پس همه مومنین به این شیوه او را سلام می دهند: «السلامُ عَلَیکَ یَ بَقیه الله فی ارضه»

۳-۲- باب الله

أسود بن سعید از امام باقر علیه السلام نقل می‌ند که ایشان فرمودند: «نَحْنُ حُجَّةُ اللَّهِ وَ نَحْنُ بَابُ اللَّهِ وَ نَحْنُ لِسَانُ اللَّهِ. ما حجت خداییم، ما درگاه خداییم، ما زبان خداییم.»^۲

در زیارت آل یاسین هم آمده است: «السَّلامُ عَلَیکَ یا بَابَ اللَّهِ وَ دِیَانَ دِینِهِ؛ سلام بر تو ای درب خدا و دلیل دین خدا».

در زیارت سرداب مقدس و زیارت صاحب الامر در مفاتیح الجنان به حضرت مهدی (عج) این گونه سلام می‌دهیم: «السَّلامُ عَلَیکَ یا بَابَ اللَّهِ الَّذِی لَا یُؤْتِی إِلَّا مِنْهُ؛ سلام بر تو ای درب ورودی به درگاه الهی که جز آن راهی برای رفتن نزد خدا نیست».

در دعای ندبه هم آمده است: «أَیْنَ بَابُ اللَّهِ الَّذِی مِنْهُ یُؤْتِی؛ کجاست درب ورودی به درگاه الهی که از آن در وارد شوند؟».

آن حضرت از این جهت «باب الله» نامیده شدند که هر مسلمانی برای توسل به خداوند متعال، وسیله نیاز دارد و آن حضرت، وسیله و درب ورود و توسل به حضرت حق تعالی می‌باشد.^۳

۳-۳- خاتم الاوصیا

یکی از القاب مشهور حضرت مهدی (عج) «خاتم الاوصیاء» می‌باشد و امام زمان توسط پدر بزرگوارشان ملقب به این عنوان شدند؛ چنان که در روایت اسماعیل نوبختی آمده است:

^۱ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۶۰۴.

^۲ کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۱۹۹.

^۳ مجتهدی، صحیفه مهدیه، ص ۶۲۵.

حجت در لغت به معنای دلیل و برهان است که با آن حریف را قانع یا دفع کنند و جمع آن حجج و حجاج است.

این کلمه در قرآن مجید هم به کار رفته است؛ مانند: *إِنَّمَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا* تا آنکه پس از فرستادن رسولان، مردم را بر خدا حجتی نباشد، و خدا همیشه مقتدر و کارش بر وفق حکمت است.

امام کاظم علیه السلام فرموده است: خداوند را بر مردم دو حجت است: یکی ظاهر که آن عبارت است از پیامبران و رهبران دینی و دیگری باطن که آن عقول مردم است.^۲

پیامبران از این جهت حجت نامیده شده اند که خداوند به وجود ایشان، بر بندگان خود احتجاج کند. آنان همچنین دلیل بر وجود خدا هستند و گفتار و کردارشان دلیل بر نیاز مردم به قانون آسمانی است.

به دلیل وجود روایات دیگری هرگز زمین خالی از حجت نمی ماند، از امام رضا پرسیده شد آیا زمین از حجت خالی می ماند؟ حضرت فرمود: اگر زمین به اندازه چشم برهم زدنی از حجت خالی باشد، هلش را فرو می برد.^۳

دیدگاه شیعه بدین گونه است که حضرت مهدی به عنوان آخرین حجت الهی می باشد؛ به خاطر همین به حجت بن الحسن عسگری شهرت دارد.^۴

۳-۱۲- صاحب الزمان

^۱ نساء، آیه ۱۶۵

^۲ کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۵.

^۳ صدوق، علل الشرایع، ص ۱۹۸

^۴ مجلسی، بحار الانوار، ص ۳۴۳

صاحب الزمان از القاب دیگر حضرت مهدی عج الله است. این لقب در روایات به ندرت ذکر شده است. امام صادق علیه السلام در این باره می فرمایند: و آخرین آنها قائم به حق بقیه الله در زمین و صاحب الزمان است!

فضل بن شاذان در کتاب فضایل از رسول خدا نقل کرده است: هر آن کس را که دوست دارد خداوند را در حال کمال ایمان و حسن اسلام ملاقات کند، پس باید حجت، صاحب الزمان، قائم، منتظر و مهدی را دوست داشته باشد!

با توجه به اینکه هر یک از ائمه صحب زمان خویش اند؛ ولی از آنجا که طول عمر حضرت مهدی عج زیاد بوده و مدت زمان بیشتری از بقیه ائمه زندگی کرده است، به این لقب شهرت دارند.

۳-۱۳-منصور

در روایات زیادی حضرت مهدی عج الله با عنوان «منصور بالرعب» و «موید بالنصر» آمده است؛ یعنی، به هنگام ظهور وحشت او در دل های قدرت مندان می افتد و نیروهای غیبی به کمک او و یاران او می شتابند. آنچه که درباره آن حضرت به وسیله نیروهای غیبی آمده است، منافاتی با لزوم حضور مردم در صحنه ندارد و شایسته است که حضرت را تا رسیدن به اهداف یاری رسانند.

امام صدق علیه السلام میفرمایند: انقلاب مهدی را سه سپاه یاری می کنند و در پیروزی او شرکت دارند: سپاهی از فرشتگان، سپاهی از مومنان و سپاهی از رعب و وحشت.^۳

محمد بن مسلم ثقفی از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرموده است: القائم مِنّا منصورٌ بالرعب...قائم ما به افتادن ترس در دل دشمنان یاری شده است.^۴

^۱ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۴۲

^۲ شاذان بن جبرئیل، الفضایل، ص ۱۶۶.

^۳ نعمانی، الغیبه، ص ۱۹۸

^۴ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۳۰

نتیجه گیری

حضرت ولی عصر (عج) مظهر همه اسماء الاحسنی خداوند است. در زمینه القاب مهدوی پژوهش‌هایی از سوی علما و محدثین و پژوهشگران عرصه مهدوی صورت گرفته است. همانطور که پیش‌تر گفتیم یک راه شناخت، شناخت از طریق القاب و توصیفات می‌باشد. با خواندن این توصیفات شاید بتوانیم کمی با وجود آن حضرت آشنا شویم. در این مقاله به خاطر محدودیت تنها به چند مورد از القاب اشاره‌ای شد، اما در کتاب‌های دیگر به صورت مفصل به این امر پرداخته‌اند. از حضرت با عنوان نورالانور یاد شده است، همه هستی وابسته به نور است و زندگی بدون نور جریان ندارد.

در امور معنوی هم تعالی بدون نور ممکن نیست. ما محتاج نور هستیم. انسان اگر حکمت را به دل راه دهد قلب نورانی می‌شود و به نور یقین می‌رسد. حرکت ما باید به سوی توحید با معرفت و محبت و ولایت اهل بیت علیه السلام باشد.

در این مقاله سعی کردیم با اندکی از روشنایی امام زمان (عج) قلب و دل خویش را به نور آن جناب آذین کنیم. هرچند قطره‌ای هم نیست در برابر اقیانوس فضائل و کرامت صاحب عصر و زمان علیه السلام. همچنین این را باید بدانیم که شناختی موثر است که سبب عمل و نزدیک‌تر شدن ما به امام زمان (عج) شود. همانطور که گفته شده است ایمان باید همراه با عمل صالح باشد، پس شناخت هم باید سبب عمل نیک شود و ان شاءالله موثر باشد در ظهور آن حضرت.

فهرست منابع

*قرآن کریم.

- (۱) ترسلی، انسیه، القاب مهدوی، بررسی و تحلیل القاب مهدوی در دیوان (الدرر المکنونه)، ۱۳۹۸.
- (۲) حر عاملی، محمد بن حسن، إثبات الهداء بالنصوص و المعجزات، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۲۵ هجری قمری.
- (۳) حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، ناشر آرایه، ۱۳۸۵.
- (۴) سعیدی، احمد، اوصاف المهدی علیه السلام، انتشارات مسجد جمکران، ۱۳۹۳.
- (۵) ذهنی تهرانی، سید محمد جواد، المباحث النحویه شرح سیوطی، قم، ناشر وجدانی، چ ۳، ۱۳۸۸.
- (۶) سلیمانیان، خدامراد، درسنامه مهدویت، قم، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۹۱.
- (۷) سیدنژاد، صادق، چهره امام مهدی (عج) در آینه القاب، ۱۳۹۵.
- (۸) صدوق، محدین علی، کمال الدین و تمام النعمه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۵.
- (۹) _____، علل الشرایع، مکتبه الداوری، قم، ایران، ۱۳۷۲.
- (۱۰) طوسی، محمد بن حسن، الغیبه، قم، دارالمعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱.
- (۱۱) فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، تفسیر شریف صافی، قم، دفتر نشر نوید اسلام، ۱۳۸۵.
- (۱۲) قزوینی، محمد کاظم، امام مهدی از ولادت تا ظهور، قم، انتشارات جمکران، ۱۳۷۶.
- (۱۳) قمی، شاذان بن جبرئیل، الفضایل، قم، موسسه ولی عصر، ۱۴۲۲ ه.
- (۱۴) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، دار الکتب الإسلامیة، تهران، ۱۳۶۳ هجری شمسی.
- (۱۵) گنجی، حسین، نشانه‌هایی از امام زمان (ع)، انتشارات عطش، ۱۳۹۴.
- (۱۶) مجتهدی، مرتضی، صحیفه مهدیه، انتشارات الماس، قم، ۱۳۸۸.

- (۱۷) مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۱۱۰ هجری قمری.
- (۱۸) _____، مهدی موعود، مترجم: علی دوانی، قم، ناشر کتاب جمکران، ۱۴۰۱.
- (۱۹) مفید، محمد بن محمد، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، مؤسسة آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث، سال ۱۴۱۳ هجری قمری.
- (۲۰) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰.
- (۲۱) نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، بی جا، ۳۴۲ ه ق.